

“YAXSHI” VA “YOMON” TUSHUNCHALARINING KESISHISH MAYDONI

Nazarova Nargiz Mardonovna

Andijon davlat chet tillari instituti o‘qituvchisi

19722012fcb@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada “falsafada “yaxshilik” va “yomonlik” tushunchalari bir-biri bilan chambarchas bog‘liqligi hamda “yaxshilik” va “yomonlik” axloqiy tushunchalardan bo‘lib, ular inson axloqining asosiy ko‘rsatkichlari ekanligi ta’kidlangan. “Yaxshilik” va “yomonliklik” tushunchalarining kesishishiga misollar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: yaxshi, yomon, yaxshilik, yomonlik, tushuncha, kesishish, maydon, xususiyatlar, axloqiy, mohiyat, me‘yor

Yaxshilik va yomonlik tushunchalari kundalik hayotimizga va atrofimizdagilarga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Yaxshi ishlar qilish ijobiy muhit yaratadi, boshqa odamlar bilan munosabatlarimizni mustahkamlaydi.

Yomon harakatlar esa salbiy oqibatlariga olib kelishi va o‘z hayotimizga ham zararli ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Shuning uchun harakatlarga diqqatli bo‘lish va kundalik hayotda yaxshilikka intilish juda muhimdir. Hatto kichik yaxshilik ham vaziyatni sezilarli darajada o‘zgartirishi, nafaqat o‘z hayotimizda, balki boshqalarning hayotida ijobiy o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin.

“Yaxshilik” va “yomonlik” tushunchalarining taqqoslash jadvali

Xususiyatlari	Yaxshilik	Yomonlik
Ta’rifi	Insonlarning farovonligi va baxtiga hissa qo‘shadigan ijobiy harakat, qadriyat va axloqiy tamoyillar.	Odamlarga zarar va azob-uqubatlarni keltirib chiqaradigan salbiy harakat, qadriyat va axloqiy tamoyillar.
Etika (axloq-odob)dagi roli	“Yaxshilik” odamlarga adolatli va baxtli yashashga yordam beradigan axloqiy me‘yor va qadriyatlarning asosidir.	“Yomonlik” yaxshilikka qarama-qarshi bo‘lib, axloqiy me‘yorlar va qadriyatlarning buzilishini anglatadi

Xususiyatlari	“Yaxshilik” fidoyilik, rahm-shafqat, adolat va olijanoblik kabi xususiyatlarga ega.	“Yomonlik” xudbinlik, shafqatsizlik, adolatsizlik va pastkashlik xususiyatlari bilan ajralib turadi.
Nisbiyligi	“Yaxshilik” nisbiy bo‘lishi mumkin va madaniy, ijtimoiy va individual omillarga bog‘liq bo‘ladi.	“Yomonlik” ham nisbiy bo‘lishi mumkin va kontekst hamda nuqtai nazarga qarab o‘zgaradi.
Kundalik hayotda	“Yaxshilik” ezgu ishlarda, boshqalarga yordam berishda, o‘zgalarni hurmat qilishda va axloqiy me’yorlarga rioya qilishda namoyon bo‘ladi.	“Yomonlik” shafqatsizlik, zo‘ravonlik, aldash, jinoyat va axloqiy tamoyillarni buzishda namoyon bo‘ladi.

“Yaxshilik” va “yomonlik” tushunchalarining kesishish maydoni bir vaqtning o‘zida ham yaxshilik, ham yomonlik bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin bo‘lgan element va harakatlar mavjud bo‘lgan sohadir. Bu tushunchalar orasidagi chegaralar “xiralashgan” (bir-biri bilan qo‘shilib ketgan) va murakkab axloqiy muammolar paydo bo‘ladigan joy.

Masalan, kesishish makonining bir misoli, inson bir guruh odamlarga foyda keltiradigan, lekin ayni paytda boshqa guruhga zarar yetkazadigan harakatni amalga oshiradigan vaziyat bo‘lishi mumkin. Bunday holda, biz qaysi tomonga qarayotganimizga qarab, bu harakatni ham yaxshi, ham yomon deb hisoblash mumkin.

Shuningdek, kesishish maydoni yaxshilik yoki yomonlik haqida aniq javob bo‘lmaganda axloqiy dilemmalarni o‘z ichiga olishi mumkin. Masalan, evtanaziya (*yunoncha. Inson yoki boshqa tirik mavjudotning davolab bo‘lmaydigan kasallikdan aziyat chekishi va bu kasallik natijasida chidab bo‘lmas azob-uqubatlarni boshdan kechirish amaliyoti*), o‘zini himoya qilish maqsadida zo‘ravonlikdan foydalanish masalalari.

Umuman olganda, “yaxshilik” va “yomonlik” tushunchalarining kesishish maydoni axloqiy va ijtimoiy-madaniy omillar, bizning harakatlar va hodisalarni idrok etishimiz va baholashimizga ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan murakkab va ko‘p qirrali sohadir.

Quyida “yaxshilik” va “yomonliklik” tushunchalarining kesishishiga misollar keltirilgan:

1. Yordam va o‘z joniga qasd qilish. Evtanaziya va o‘z joniga qasd qilish masalalari murakkab axloqiy dilemmalarni ko‘taradi. Bir tomondan, o‘limga yordam berish rahm-shafqat va azob-uqubatlardan xalos bo‘lish harakati sifatida qabul qilinishi mumkin. Boshqa tomondan, buni hayot va axloqiy me‘yorlarning buzilishi deb hisoblash mumkin.

2. Urush va mudofaa. Harbiy mojarolar kuch ishlatishni qachon oqlash mumkinligi haqida savollar tug‘diradi. Masalan, o‘zini himoya qilishda zo‘ravonlikni mudofaa harakati va shuning uchun “yaxshi” deb hisoblash mumkin. Biroq, urushlar, tajovuzkor harakatlar azob-uqubat va o‘limga olib kelishi mumkin hamda shuning uchun ularni “yovuzlik” deb hisoblash mumkin.

3. Shafqatsizlik va adolat. O‘lim jazosi va shafqatsiz jazo masalalari munozarali. Ba‘zilar o‘lim jazosi og‘ir jinoyatlar uchun adolatli jazo va jamoat xavfsizligiga xizmat qiladi, deb ishonishlari mumkin. Shu bilan birga, boshqalar buni inson huquqlari va shafqatsizlikning buzilishi deb hisoblashlari mumkin. Biroq, baholash va idrok individual bo‘lishi mumkin va ko‘plab omillarga bog‘liq.

4. O‘zini himoya qilish va zo‘ravonlik. O‘zini himoya qilishda zo‘ravonlikdan qachon foydalanish axloqiy jihatdan joiz ekanligi haqidagi savollar munozarali. Masalan, agar biror kishi xavf ostida bo‘lsa va jismoniy zo‘ravonlik bilan tahdid qilinsa, o‘zingizni yoki boshqalarni himoya qilish uchun zo‘ravonlikdan foydalanish “yaxshi” deb hisoblanishi mumkin. Biroq, bunday holatlarda ham mutanosiblik va zo‘ravonlik zarurligi haqida savollar mavjud.

5. Muvaffaqiyat va xudbinlikka intilish. Shaxsiy muvaffaqiyatga intilishda xudbin xatti-harakatni qanday oqlash mumkinligi haqidagi savollar ham munozarali. Ba‘zilar shaxsiy g‘amxo‘rlik va muvaffaqiyat normal hamda ijobiy deb hisoblashlari mumkin. Shu bilan birga, boshqalar xudbinlik va boshqa odamlarning manfaatlariga e‘tibor bermaslik “yovuzlik” deb qarashlari mumkin.

6. Yolg‘on va himoya. Boshqa odamlarni himoya qilish yoki ularga foyda keltirish uchun yolg‘on gapirish qachon oqlanishi mumkinligi haqidagi savollar ham muhokamaga sabab bo‘ladi. Masalan, ba‘zilar sir saqlash yoki boshqalarning his-tuyg‘ularini himoya qilish uchun kichik yolg‘on “yaxshi” deb ishonishlari mumkin. Biroq, boshqalar yolg‘on gapirish har doim “yomonlik” va ishonchni buzish deb ishonishadi.

“Yaxshi” va “yomon” tushunchalari insoniy qadriyat va me‘yorlarni shakllantiruvchi asosiy tamoyillardir. Kundalik foydalanishda “yaxshi” so‘zi axloqiy, adolatli va foydali narsalarni, “yomon” esa axloqsiz yoki zararli narsalarni anglatadi. Biroq, yaxshi va yomon o‘rtasidagi chegara har doim ham aniq emas.

Ko'p vaziyat va muammolar mavjudki, ularni yaxshi yoki yomon deb tasniflash oson bo'lmaydi, shunday hollarda ular kesishadi.

Masalan, yolg'on gapirish odatda yomon deb qaraladi, ammo kimnidir adolatsizlikdan himoya qilish uchun yolg'on gapirish bu holatda axloqiy jihatdan to'g'ri ish sifatida qaralishi mumkin. Yaxshi va yomonning kesishishi bu qiyin vaziyatlarda o'zini namoyon qiladi. Ushbu so'zlar bir-biriga kesishadi, zero, yaxshilik va yomonlik ma'nolarini bir-biriga oppozitsiyada ishlatish mumkin.

Halollik va sadoqat kabi xususiyatlar odatda ezgu fazilatdir, lekin haddan tashqari qabul qilinsa, ular zararli oqibatlariga olib kelishi mumkin. Xushmuomalalik va ixtiyoriy mutlaq halollik odamlarga ba'zan zarar yetkazishi mumkin, axloqiy cheklovlarsiz ko'r-ko'rona sodiqlik esa axloqsiz harakatlarga undashga olib kelishi mumkin. Bu shuni ko'rsatadiki, hatto yaxshi printsiplar ham o'ylangan dasturni talab qiladi. Aslida, axloqiy va axloqiy bo'lmagan chegaralar ko'pincha aniq ajratilgan emas, balki xiralashgandir.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, "yaxshi" va "yomon" tushunchalari murakkab tarzda chuqur bog'langan. Yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi munosabatni falsafiy tahlil qilib, biz adolat ko'lamini kengaytirishga, farovonlikni maksimal darajada oshirishga harakat qilishimiz mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

- 1.Щур Г.С. Теории поля в лингвистике. – М.: 1974.
- 2.Ницше Ф.В.Так говорил Заратустраю. – Астрель, Харвест, 2013.
- 3.Ницше Ф.В. Генеалогия морали. Переводчик: В.А.Вейншток. – Санкт-Петербург, 2007.
- 4.Кьеркегор С. Страх и трепет. Переводчик: Исаев С.А., Исаева Н.В. – Москва, 2010.
- 5.Августин А. Исповедь. – Санкт-Петербург, 2022.
- 6.Кант И. Основы метафизики нравственности. – Москва: Высшая школа, 1988.